

Наталія КЛИМЕНКО,

учитель біології Ніжинської гімназії № 5

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ УЧНІВ

Анотація

У статті розглядається роль екологічної освіти у формуванні світоглядних настанов учнів; аналізуємо основні підходи до екологічного навчання, що сприяють розвитку відповідного ставлення до природи та усвідомлення взаємозв'язків між суспільством і довкіллям; окреслюємо ключові методи інтеграції екологічних знань у навчальний процес та їх вплив на формування екологічної свідомості школярів.

Сучасна система освіти має не тільки надавати знання, а й формувати в учнів відповідне ставлення до природи, критичне мислення та здатність до екологічно орієнтованої поведінки. В умовах глобальних екологічних викликів питання екологічної освіти набуває особливого значення. Саме через екологічне навчання формується цілісний світогляд школярів, що базується на усвідомленні взаємозалежності всіх природних і соціальних процесів.

Світоглядні компетенції та їх екологічний вимір

Світоглядні компетенції є ключовими в освітньому процесі, завдяки чому вони забезпечують формування ціннісних орієнтирів та здатності до критичного осмислення навколишньої дійсності. Екологічна освіта сприяє розвитку таких компетенцій через:

- формування екологічної свідомості та етичного ставлення до природи;
- розвиток системного мислення, що дозволяє розуміти складність екологічних процесів;
- виховання відповідальності за власні дії у взаємодії з природним середовищем.

Методи екологічної освіти для розвитку цілісного світогляду

У сучасній педагогіці є низка методів, що сприяють ефективному засвоєнню екологічних знань:

- *проектна діяльність* – екологічні проекти, які допомагають досліджувати проблеми довкілля та пропонують можливі шляхи їх вирішення;
- *експериментальна діяльність* – проведення екологічних експериментів і спостережень, що розвивають аналітичні навички та дозволяють глибше зрозуміти природні явища;
- *міждисциплінарний підхід* – інтеграція екологічних тем у різні предмети (біологію, хімію, географію, історію тощо) завдяки комплексу екологічних проблем;

- *інтерактивні методи навчання* – дискусії, моделювання екологічних ситуацій, які дозволяють сформувати активну життєву позицію;
- *польові дослідження та екскурсії* – безпосередній контакт із природою, що сприяє усвідомленню її цінності та важливості її збереження.

Вплив екологічної освіти на моделі поведінки учнів

За нашими спостереженнями, учні, які мають якісну екологічну освіту, демонструють вищий рівень екологічної відповідальності. Вони частіше підтримують принципи екологічно сталого розвитку, свідомо підходять до споживання ресурсів, беруть участь у природоохоронних ініціативах.

Формування цілісних світоглядних компетенцій учнів через екологічну освіту в школі відбувається завдяки реалізації практичних методів навчання. Отож далі розглянемо, як можна реалізувати описану теорію на практиці (з досвіду роботи Ніжинської гімназії № 5).

1. Проведення екологічних експериментів.

Дослідження якості води. Учні брали проби води з різних джерел (кран, річка, ставок) і аналізували її чистоту за допомогою фільтрів, лакмусового паперу або спеціальних тест-наборів. Це все дозволило усвідомити проблему забруднення та значення водоочищення.

Спостереження за процесом компостування. Організація компостної ями або контейнера в шкільному дворі, де учні могли спостерігати процес розкладу органічних відходів і роль мікроорганізмів у цьому процесі.

2. Екологічні проекти.

Проект «Зелена школа». Учні досліджували енергоспоживання школи, пропонувати способи його зменшення (перехід на LED-лампи, економію паперу, сортування відходів).

Посадка дерев або створення «екокласу». Висадження дерев, догляд за шкільним садом, створення зеленої зони з квітів для проведення уроків на свіжому повітрі (екологічна відповідальність).

Акція «День без поліетилену». Просили, щоб хоча б одного дня учні, учителі та батьки відмовилися від пластикових пакетів, використовували альтернативні багаторазові торбинки. Декого ця акція так захопила, що вся родина перейшла лише на таку екологічну продукцію.

3. Інтерактивні уроки та рольові ігри.

Рольова гра «Захист екосистеми». Учням були запропоновані ролі (екологи, бізнесмени, представники влади, місцеві жителі), вони обговорювали проблему вирубки лісів або будівництва заводу біля води. Це відмінний підхід до розв'язання екологічних проблем.

Симуляційна гра «Екологічний суд». Учні розглядали конкретний екологічний конфлікт (наприклад, забруднення річки підприємством), виступали в ролі суддів, адвокатів, науковців та свідків).

4. Дослідження та екскурсії.

Екологічні екскурсії. Відвідування природних заповідників, ботанічних садів, очисних споруд чи екологічних підприємств для ознайомлення з принципами збереження довкілля.

Моніторинг стану довкілля. Організація спостережень за станом місцевої екосистеми (кількість птахів у парку, рівень забруднення повітря) та ведення екологічних щоденників.

5. Використання цифрових технологій та медіа.

Створення інтерактивних карт екологічних проблем регіону. Учні досліджували й наносили на карту місця стихійних звалищ, забруднених озер, річок або вирубаних лісів, пропонували варіанти їхнього рішення.

Перегляд та обговорення документальних фільмів. Наприклад, фільми про зміни клімату, пластикове забруднення чи збереження біорізноманіття неодноразово ставали основою для дискусій та пошуку рішень.

Завдяки таким методам учні не тільки засвоюють екологічні знання, а й формують відповідне ставлення до навколишнього середовища, що є важливим кроком у становленні цілісного світогляду.

Ефективне формування екологічних компетентностей учнів можливе лише за умови з'єднання теоретичних знань із практичною діяльністю. Реальні екологічні дослідження, інтерактивні заходи та творчі ініціативи сприяють глибшому розумінню взаємозв'язків у природі та формують відповідне ставлення до довкілля. Саме тому в межах навчального процесу в нашому закладі на постійній основі проходять ще й інші заходи.

Так, учні Ніжинської гімназії № 5 відвідують *природничий музей Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя* та *Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського*, ознайомлюються з місцевою флорою і фауною, історією природокористування в регіоні та екологічними проблемами Чернігівщини. Живі експозиції та інтерактивні розповіді науковців допомагають гімназістам глибше усвідомити важливість збереження довкілля.

У межах *фотоконкурсу «В об'єктиві натураліста»* учні фіксували унікальні моменти життя природи рідного краю, віддзеркалюючи красу тваринного й рослинного світу. Фотороботи стали частиною виставки, що привернула увагу громади до проблеми захисту природи.

Під час *квесту «Збережи життя»* учасники виконували завдання, пов'язані з екологічними викликами, навчаючись правильному поведінню з відходами, збереженню біорізноманіття та ресурсів. Захід розвинув у дітей навички командної роботи та відповідного ставлення до довкілля.

На *конференції «Голуба кров Землі»* учні досліджували значення води для життя на планеті, обговорювали проблеми її забруднення та шляхи збереження водних ресурсів. Презентації та доповіді сприяли усвідомленню необхідності екологічно свідомого способу життя.

Захід *«Цікаві історії котів»* дав можливість учням дізнатися більше про роль котів у різних культурах, їхнє біологічне та екологічне значення. Крім того, діти поділилися власними історіями про домашніх улюбленців і обговорили питання відповідного ставлення до тварин.

У наших планах на майбутнє – організувати ще безліч різноманітних екологічних досліджень з урахуванням природних особливостей регіону, локальних екологічних проблем та доступних об'єктів для спостережень. Серед них:

1. Моніторинг стану водних об'єктів Ніжина.

Дослідження якості води в річці Остер. Учні можуть взяти воду з різних ділянок річки (у межах міста та за його межами), перевірити її прозорість, кислотність (рН), наявність забруднення та провести порівняльний аналіз.

Стан водойм у парках та околицях Ніжина. Аналіз ставків у Ніжинському парку імені Тараса Шевченка або на околицях міста (наприклад, у заплавах річки Остер) допоможе оцінити рівень забруднення води та виявити джерела антропогенного впливу.

2. Дослідження стану повітря.

Вимірювання рівня забруднення повітря в різних частинах міста. Учні можуть порівнювати якість повітря біля автошляхів (наприклад, поблизу центральної вулиці Ніжина) та в зелених зонах (наприклад, у міських парках). Для цього можна використовувати методи спостереження, наприклад, за станом лишайників (біоіндикаторів чистоти повітря).

3. Спостереження за міською флорою та фауною.

Дослідження видового складу рослин у міських парках. Учні можуть створити каталог місцевих дерев і кущів, порівняти їх стан у різних зонах міста та застосувати рівень впливу забруднення на рослинність.

Облік птахів міста. Організація «пташиних годин» (спостереження за видами птахів, які мешкають у Ніжині) допомогла б учням зрозуміти, як змінюється біорізноманіття міського середовища в різні пори року.

4. Екологічний стан ґрунтів.

Дослідження ґрунту на території школи. Учні можуть порівнювати ґрунт у різних місцях (у зоні біля річки Остер, біля дороги тощо), застосувати його кислотність, наявність рівня органічних речовин та забруднення.

Аналіз сміттєвих полігонів. Вивчення відповідності сміття на стихійних звалищах або офіційних полігонах допоможе учням зрозуміти проблему неправильного поводження з відходами та запропонувати шляхи для покращення ситуації.

5. Дослідження екологічної свідомості ніжинців.

Анкетування жителів міста щодо екологічних звичок. Учні можуть провести соціологічне опитування щодо використання пластикових пакетів, сортування суміші, збереження водних ресурсів, ставлення до міських зелених зон тощо.

Аналіз екологічної реклами та ініціатив у Ніжині. Дослідження екологічної активності місцевих громадських організацій, розгляд рекламних запитів із закликами до екосвідомості, оцінка ефективності міських заходів із захисту довкілля.

Такі заходи не тільки допоможуть учням зрозуміти на практиці реалізацію екологічних знань, а й сприяють розвитку екологічної свідомості щодо вирішення проблем навколишнього середовища в рідному місті.

Отже, формування цільних світоглядних компетенцій учнів через екологічну освіту є аспектом сучасного освітнього процесу. Упровадження інноваційних методів навчання, що базуються на практичному досвіді, критичному мисленні та міждисциплінарному підході, сприяє розвитку екологічно відповідального покоління. У майбутньому варто посилювати інтеграцію екологічної освіти в навчальні програми, використовуючи сучасні педагогічні технології та практики.

Література

1. Воронцова І. А. Формування природоохоронного світогляду у шкільної та студентської молоді. Екологічний вісник. 2010. № 2. С. 19–20.
2. Горбулінська С. Психолого-педагогічні особливості формування екологічних знань старшокласників. Вісник Львівського університету. 2008. Вип. 24. С. 87–92.
3. Демешкант Н. А. Екологічний світогляд як невід’ємна складова загального світогляду особистості. Нові технології навчання. 2006. № 45. С. 147–150.
4. Крисаченко В. С. Екологічна культура: теорія і практика : навч. посіб. К. : Заповіт, 1996. 352 с.